

İrfan ÇALIK

TULUM ENSTRÜMANININ YAPIMINDA KULLANILAN DERİNİN ÖZELLİKLERİ VE SES OLUŞUMUNA OLAN ETKİSİ

Özet

Türkçede 'tolmak/dolmak' fiillerinden türeyen bir isim olan tulum 13.yüzyıl öncesinde ilk olarak Hakaz Lehçesinde tulug formunda tespit edilmiştir. Üflemeli bir çalgı aleti olan Tulum, deri, ağızlık (lülük-dudula) ve nav olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır (Gazimihal, 1962:2863-2863). Bu bildiride kullanılan malzemelerin seçimi ve ses oluşumu üzerine olan etkilerinin anlatılması amaçlanmaktadır.

The title of article: The Features of Leather Used in Bagpipe and Its Effects on Sound

Abstract

Bagpipe which derives from Turkish verbs "tolmak/dolmak" was first seen as "tulug" in Hakaz dialect before 13th century. Bagpipe which is a wind instrument consists of three parts: leather, mouth piece and nav (Gazimihal, 1962:2863-2863). The aim this proceedings is explaining the choice of Bagpipe material and their effectson soundformation.In this article, it is intended to explain how not selection and preparation of leather but physical features affect the formation of sound.

GİRİŞ: Kelime anlamı itibariyle deri veya cilt, bazı hayvanların vücutlarını kaplayan en üst katman olup, altında barındırdığı kas ve organları koruyan ve doku tabakalarından oluşan bir örtü sistemi organıdır (tr.wikipedia.org/wiki/Deri).Tulum enstrümanının derisi, diğer hayvan derilerine nazaran daha yumuşak ve ince olan keçi derisinden, hatta bir yaşını yeni doldurmuş oğlaklardan yapılmaktadır. Derinin büyük ya da küçük olmasının sesle herhangi bir ilgisi yoktur. Bu durum tamamen, tulum çalgı aletini çalacak kişinin kavrayabilecek olduğu kol uzunluğuyla alakalıdır. Tulum enstrümanı, çalım şekli itibariyle, derinin içine havanın sürekli verilip periyodik aralıklarla sıkıştırılması gerektiğinden o esnekliği sağlayabilmek için yumuşak deri kullanılmaktadır. Oğlak kesildikten sonra derisi herhangi bir zarar görmeden tulum şekline çekilir (<http://www.cingit.com/forum/viewtopic.Php?f=19&t=85>).

İçine mısır unu yoğurt ve tuzdan oluşan bir karışım sürülür. Ardından deri katlanıp poşete konulmak üzere çürümeye bırakılır. Üç günün ardından poşet açıldığında tüylerin birçoğunun dökülmüş olduğu görülür. Çok az da olsa dökülmeyen tüyler jilet ya da benzeri keskin bir aletle temizlenir. İyice suyla yıkandıktan sonra bir hafta süreyle peynir suyunda bekletilir ve bu zamanın sonunda çıkartılan deri, iç kısmı dışarı, dış kısmı içeri gelecek şekilde ters çevrilir. Su ile temas ettirilmeyen derinin boyun, ön bacaklar ve arka kısmı bağlanarak içi hava dolu bir şekilde bir hafta boyunca kurumaya bırakılır. Bir hafta sonra kuruyan derinin içindeki kalmış yağlar elle veya yardımcı bir aletle temizlenerek son bağlama işlemine geçilir. Ters çevrilmiş deri arka bacaklarının olduğu kısımdan bağlanarak tekrar iç dış yapıp ters çevrilir. Böylece bağlanan kısım görülmemiş olur. Boyun kısmı ise sol ayağın içinden çıkartılarak derinin açık olan ağızda bağlandıktan sonra bağlantı yerlerinin hiçbiri görülmemiş olur. Artık Tulum enstrümanımızın deri kısmı kullanılmaya hazır hale gelmiştir. Diğer taraftan hazırlanmış olan üflemlik(dudula), derinin boyun kısmından çıkartılan ön sağ koluna takılır ve üfleme payı bırakılarak deriye bağlanır. Derinin diğer koluna ise nav bağlanarak Tulum enstrümanı çalınmaya hazır hale getirilmiş olur. Nefesle doldurulan deri, bu enstrümanın çalım süresince, istenilen basıncın sağlanması için koltuk altında dengeli ve düzenli bir şekilde sıkıştırılır. Böylece havanın, ezgilerin parmaklarla çalınacak olduğu, içinde analık ve dillik adı verilen kamış boruların bulunduğu nav kısmına gönderilmesi sağlanır. İcra edilmek için şişirilen derinin içinden hava eksildikçe ağızlık kısmından tekrar nefesle doldurulur ve sıkıştırma eylemi tulum enstrümanının çalım süresince tekrarlanır. Tulum enstrümanında deri farklı boyutlarda olabilmektedir. Bu durum tulum enstrümanının tutuşu ve çalım tekniğiyle alakalıdır. Şöyle ki; Tulum enstrümanı şişirildikten sonra sol ya da sağ koltuk altına alınıp, çalım süresi boyunca koltuk altına alınan taraftaki sistematik kol basınç ayarlamalarıyla çalınan bir çalgı aleti özelliği taşımaktadır. Tulum enstrümanının deri kısmını rahatlıkla kavrayabilmek, dolayısıyla istenilen çalım performansını elde edebilmek için tulum

enstrümanını çalacak kişinin tulum enstrümanını kavrayabilme durumuna yani kol uzunluğuna göre deri boyutu değişebilmektedir. Tulum enstrümanında derinin büyük ya da küçük olması hiçbir şekilde tonal değişim sebebi değildir ve bu şekilde asla değişmez. Çünkü derinin tulum enstrümanı çalımındaki tek rolü; tulum enstrümanının çalımı esnasında çalan kişi tarafından üflenen havanın depolanmasını sağlamak, sonrasında ise derinin içerisinde bulunan havanın deriye uygulanacak sistemli sıkıştırılmaları sayesinde basınç yaratıp, sesin oluşup parmaklarla ezgilere dönüştürülecek olduğu nav adı verilen bölgeye gönderilmesidir.

Şöyle bir ayrıntıyı da gözden kaçırmamak gerekir. Tulum enstrümanının deri kısmının standartlardan küçük olması da derinin içerisine nefesle doldurulan havanın az depolanıp erkenden tükenmesine neden olacaktır. Bu durumda hava eksildikçe daha sık aralıklarla üflenmesi ve derinin şişirilmesi gerekecek bu da çalan kişiyi oldukça yoracak ve de tulum enstrümanı çalımı noktasında istenilen performans elde edilemeyecektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tulum çalgı aletinin deri kısmı, birçok hayvan derisinden elde edilebilmektedir. Ancak, tulum enstrümanının çalım tekniği itibariyle, nefes desteğiyle havanın deri içine düzenli aralıklarla üflenip doldurulduktan sonra, koltuk altına alınan tulum enstrümanının, sistematik kol basınçlarıyla sıkıştırılması gerekeceğinden o esnekliği sağlayabilmek için yumuşak deri kullanılması tavsiye edilmektedir. Bu anlamda tercih sebebi olan ve tavsiye edilen, tulum çalgı aleti derisinin 1 yaşını henüz yeni doldurmuş oğlaklardan elde edilmesi yönündedir. Aynı şekilde tulum çalgı aletinin icrasını yapacak olan kişinin tulum enstrümanının çalım tekniği itibariyle, nefes, şişirilmiş olan tulum enstrümanının deri kısmını kavrayabilme yetisi ve nav diye adlandırdığımız bölümde yapılacak parmak hareketlerini gerçekleştirebilme adına fiziksel ve de müziksel uygunluk gösterebilmesi gerekmektedir. Nefes, kavrayış ve parmak hareketleri noktasındaki icracı uygunluğuharicinde, derideki boyut farklılığı önemli olmamakla birlikte hiçbir şekilde tonal değişim sebebi değildir.

KAYNAKÇA

(Gazimihal, 1962:2863-2863)

(tr.wikipedia.org/wiki/Deri)

(http://www.cingit.com/forum/viewtopic.php?f=19&t=85)